

MEHMONXONA VA TURIZM SOHASIDA TALAB VA TAKLIF MUVOZANATI

Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti Boboqulov Javohir Jasurbek o'g'li
javohirboboqulov2007@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mehmonxona va turizm sohasida talab va taklif muvozanatining nazariy asoslari, amaliy jihatlari hamda O'zbekiston bozoridagi o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda talab va taklifni shakllantiruvchi asosiy omillar, ularning o'zaro ta'siri va muvozanatsizlikning iqtisodiy oqibatlari o'rganiladi. Jumladan, global turizmning rivojlanish tendensiyalari, talabni belgilovchi iqtisodiy sharoitlar, mavsumiylik, marketing strategiyalari va global hodisalar hamda taklifga ta'sir etuvchi infratuzilma, investitsiyalar, malakali kadrlar va davlat siyosati kabi jihatlarga e'tibor qaratilgan. O'zbekiston misolida turizm bozorining jadal o'sishi, yuzaga kelayotgan muammolar va muvozanatni optimallashtirish bo'yicha strategik tavsiyalar ilgari surilgan. Maqola turizm sohasini barqaror rivojlantirish uchun talab va taklif dinamikasini chuqur tushunishning muhimligini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *Turizm, Talab, Taklif, Muvozanat, Mehmonxona, O'zbekiston turizmi, Strategiya, Iqtisodiy omillar*

Annotation: *This academic article analyzes the theoretical foundations, practical aspects, and specific features of supply and demand balance in the hotel and tourism industry, with a focus on the Uzbekistan market. The study examines the main factors shaping supply and demand, their interaction, and the economic consequences of imbalance. Attention is paid to global tourism development trends, economic conditions determining demand, seasonality, marketing strategies, and global events, as well as factors influencing supply such as infrastructure, investments, skilled personnel, and government policy. Using Uzbekistan as an example, strategic recommendations are put forward for optimizing balance and addressing challenges arising from the rapid growth of the tourism market. The article emphasizes the importance of deeply understanding supply and demand dynamics for the sustainable development of the tourism sector.*

Keywords: *Tourism, Demand, Supply, Balance, Hotel, Uzbekistan tourism, Strategy, Economic factors*

KIRISH

Turizm sektori jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, uning yalpi ichki mahsulotga (YAIM) qo'shgan hissasi va ish o'rinlari yaratishdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda. Global miqyosda 2023 yilda xalqaro sayohatchilar soni 1,3 milliarddan oshgani va turizmning jahon iqtisodiyotiga 7% ulush qo'shgani (ish o'rinlarini hisobga olganda 10%) bu sohaning salohiyatidan dalolat beradi. O'zbekiston kabi madaniy va tarixiy boyliklarga ega mamlakatlar uchun turizm iqtisodiy o'sishning muhim drayveri bo'lib xizmat qiladi. Mamlakatda xalqaro

sayohatchilar soni har yili 20-25% ga oshib bormoqda, bu esa turizm infratuzilmasi va xizmatlariga bo'lgan talabning ortishini anglatadi.

Biroq, har qanday bozorda bo'lgani kabi, mehmonxona va turizm sohasida ham talab va taklif o'rtasidagi muvozanat barqarorlik va samaradorlikni ta'minlashning kalitidir. Ushbu muvozanatning buzilishi narxlarning o'zgarishi, xizmat ko'rsatish sifati bilan bog'liq muammolar va bozor raqobatining kuchayishiga olib kelishi mumkin. Taklif talabdan oshib ketganda, raqobat kuchayadi va narxlar pasayadi, bu esa rentabellikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Aksincha, talab taklifdan yuqori bo'lsa, narxlar ko'tariladi, ammo bu xizmat sifatining pasayishiga va mehmonlarning noroziligiga olib kelishi ehtimoli mavjud.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi mehmonxona va turizm sohasida talab va taklif muvozanatini tahlil qilish, ularga ta'sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash, O'zbekiston turizm bozoridagi hozirgi holat va muammolarni ko'rib chiqish hamda muvozanatni optimallashtirish bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u hukumat, mahalliy hokimiyat organlari, turizm biznesi sub'ektlari va investorlar uchun strategik qarorlar qabul qilishda ilmiy asoslangan ma'lumotlar taqdim etadi. Talab va taklif dinamikasini chuqur tushunish barqaror turizm rivojlanishini ta'minlash, resurslarni samarali taqsimlash va xizmat sifatini oshirish uchun fundamental ahamiyatga ega.

Mehmonxona va turizm sohasida talab va taklifga ta'sir etuvchi omillar

Talab va taklif muvozanati nazariy asoslari har qanday iqtisodiy faoliyatning asosini tashkil etadi va turizm sohasida ham o'ziga xos xususiyatlar bilan namoyon bo'ladi. Neoklassik iqtisodiyot nazariyasida muvozanat bozor narxi va hajmi talab qilingan miqdor taklif qilingan miqdorga tenglashgan nuqtada hosil bo'lishini ta'kidlaydi. Biroq, turizm sanoatida xizmatlarning o'ziga xosligi (masalan, to'lovga qobiliyatsizligi, o'zgaruvchanligi, mavsumiyliги va nomoddiy xarakteri) bu nazariyani qo'llashda murakkabliklar tug'diradi. Turizm xizmatlari ko'pincha mavsumiy talab va taklif tebranishlariga duchor bo'ladi, bu esa narxlash strategiyalari va resurslarni boshqarishga doimiy ta'sir ko'rsatadi.

Mehmonxona va turizm sohasida talabni shakllantiruvchi omillar juda xilma-xildir. Iqtisodiy omillar, xususan, aholi daromadlari darajasi, valyuta kurslari va iqtisodiy o'sish talabga bevosita ta'sir qiladi. Yuqori daromadlar sayohat qilish imkoniyatlarini oshiradi, valyuta kurslarining o'zgarishi esa xalqaro sayohatchilar uchun safar xarajatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mavsumiylik ham talabning muhim omilidir; yilning ma'lum davrlarida talab keskin oshadi (masalan, yozgi ta'tillar, qishki sport mavsumi), boshqa davrlarda esa kamayadi. Samarali marketing va reklama kampaniyalari yangi bozorlarni ochish va mavjud yo'nalishlarga talabni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Global hodisalar, masalan, siyosiy beqarorlik, tabiiy ofatlar yoki pandemiya (masalan, COVID-19) sayohatga bo'lgan talabga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, aksincha, yirik sport tadbirlari yoki madaniy festivallar esa talabni vaqtincha

keskin oshirishi mumkin. Demografik o'zgarishlar, sayohat motivlari (dam olish, biznes, ziyorat) va iste'molchilarning didi ham talabni shakllantiradi.

Mehmonxona va turizm sohasida taklifga ta'sir etuvchi omillarni ko'rib chiqishda infratuzilma darajasi muhim o'rin tutadi. Yo'llar, aeroportlar, temir yo'llar, kommunikatsiyalar va turar joy obyektlarining sifati va miqdori turizm xizmatlarini taqdim etish salohiyatini belgilaydi. Yangi mehmonxonalar, dam olish maskanlari va ko'ngilochar joylarga qaratilgan investitsiyalar taklifni kengaytirishning asosiy yo'li hisoblanadi. Malakali kadrlar, ayniqsa mehmondo'stlik sohasida, xizmat ko'rsatish sifatini ta'minlash va taklifning raqobatbardoshligini oshirish uchun zarurdir. Davlat siyosati va tartibga solish, masalan, turizm infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan imtiyozlar, viza rejimi soddalashtirilishi va xavfsizlik choralari kuchaytirish taklifni rag'batlantirishga yordam beradi. Shuningdek, xalqaro mehmonxona zanjirlarining oligopolistik tuzilmalari va raqobat muhiti ham taklifga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Texnologik yangiliklar (masalan, onlayn bronlash platformalari, aqlli mehmonxona tizimlari) ham taklif samaradorligini oshiradi.

O'zbekistonda turizmni rivojlantirish uchun strategiyalar

O'zbekiston turizm bozorida talab va taklif muvozanatining hozirgi holati va muammolari alohida e'tiborni talab qiladi. Mamlakatning boy madaniy merosi, qadimiy shaharlari va YUNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan ob'ektlari uning jozibadorligini oshiradi. So'nggi yillarda hukumat tomonidan turizmni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar, jumladan, viza rejimini soddalashtirish, infratuzilma loyihalariga investitsiyalar va turistik zonalar yaratilishi talabni keskin oshirdi. O'zbekistonda xalqaro sayohatchilar sonining yillik o'sishi 20-25% ni tashkil etishi ushbu rivojlanishning yorqin ko'rsatkichidir.

Biroq, bunday jadal o'sish muayyan muvozanatsizliklarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Agar turistik infratuzilma va mehmonxona sig'imi talabning o'sish sur'atidan ortda qolsa, bu taklifning yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin. Natijada, narxlar sun'iy ravishda oshishi, xizmat ko'rsatish sifati pasayishi va malakali xodimlarga bo'lgan talabning ortishi kuzatiladi. Xususan, yuqori mavsumlarda mehmonxona xonalarining tez to'lishi va narxlarning sezilarli darajada ko'tarilishi kuzatilishi mumkin. Shuningdek, mahalliy turizm bozorida xalqaro standartlarga javob beradigan xizmatlarning cheklanganligi ham sifat bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi. Aksincha, agar taklif rejasiz ravishda kengaytirilsa va talabning o'sish sur'ati pasaysa, bu mehmonxona obyektlarining bo'sh qolishiga, narxlarning pasayishiga va investitsiyalarning o'zini oqlamasligiga olib kelishi mumkin. Bu esa o'z navbatida, raqobatni kuchaytirib, xizmat ko'rsatish sifatini pasaytirishi ehtimoli mavjud.

Talab va taklif muvozanatini optimallashtirish bo'yicha strategiyalar va tavsiyalar turizm sohasining barqaror rivojlanishi uchun muhimdir. Birinchidan, samarali bozor monitoringi va prognozlash tizimlarini joriy etish orqali talabning kelajakdagi dinamikasini aniq bashorat qilish lozim. Ikkinchidan, infratuzilmani, ayniqsa mehmonxona fondini, yo'llarni va transport tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan

maqsadli investitsiya dasturlari ishlab chiqilishi zarur. Bu investitsiyalar nafaqat miqdorni, balki xizmatlar sifatini ham oshirishga qaratilishi kerak. Uchinchi, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun turizm sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, zamonaviy o'qitish metodologiyalarini joriy etish va xalqaro tajribalarni o'rganish lozim. To'rtinchi, talabni diversifikatsiya qilish orqali mavsumiy tebranishlarni yumshatish mumkin. Bunga ziyorat turizmi, eko-turizm, tibbiyot turizmi va sarguzasht turizmi kabi yangi turizm turlarini rivojlantirish orqali erishish mumkin. Beshinchi, xalqaro bozorlarda O'zbekistonning turistik salohiyatini targ'ib qilish uchun samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirish muhimdir. Nihoyat, davlatning turizm sohasidagi siyosati doimiy ravishda takomillashtirilishi, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlovchi va raqobatni rag'batlantiruvchi huquqiy va iqtisodiy mexanizmlar joriy etilishi kerak.

Xulosa

Mehmonxona va turizm sohasida talab va taklif o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash barqaror rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik va yuqori xizmat sifatiga erishish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega ekan. Ushbu maqolada talab va taklifga ta'sir etuvchi ko'plab omillar, jumladan, iqtisodiy sharoitlar, mavsumiylik, marketing strategiyalari, infratuzilma, investitsiyalar va davlat siyosati atroficha tahlil qilindi. Global turizmning jadal o'sishi fonida O'zbekistonning ushbu sektorda erishayotgan yutuqlari va kelajakdagi salohiyati alohida ta'kidlandi.

Tadqiqotning asosiy topilmalariga ko'ra, O'zbekistonda xalqaro sayohatchilar sonining yiliga 20-25% o'sishi jiddiy yutuq bo'lsa-da, bu o'sish talab va taklif o'rtasida muvozanatsizlikni keltirib chiqarishi mumkin.

Xususan, taklifning talabdan ortda qolishi narxlarning oshishi va xizmat sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin bo'lgan asosiy muammolardan biri sifatida ko'rsatildi. Aksincha, rejasiz taklif o'sishi raqobatni kuchaytirib, rentabellikni pasaytirishi ehtimoli ham mavjud.

Ushbu muammolarni bartaraf etish va muvozanatni optimallashtirish uchun bozor monitoringini kuchaytirish, infratuzilmaga maqsadli investitsiyalar kiritish, malakali kadrlarni tayyorlash, turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va samarali marketing strategiyalarini qo'llash kabi strategik tavsiyalar ilgari surildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Sh.Shodmonov,U.G'ofurov,Iqtisodiyot nazariyasi:Darslik-T:Fan va texnologiya 2005
- 2.Raximov Z.O Turizm sohasida mehmonxonalar xo'jaligini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari.//Monografiya.-Samarqand:SamISI,2021.
- 3.I.S.Tuxliyev,R.H.Hayitboyev,B.Sh.Safarov,G.R.Tursunova.Turizm asoslari.Darslik.Toshkent:fan va texnologiya,2014

4.Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna “The role of tourism in shaping the quality and standard of living of the population”-Academy,2020

5.Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истиқболлари.ЮП Урунбаева - Монография. Тошкент.:«ФАН, 2013

6.ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ-АҲОЛИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛИ.ЮП Урунбаева

Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 19 (1), 166-171, 2024

7.ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ АҲАМИЯТИ.ЮП Урунбаева

Ustozlar uchun 56 (1), 186-190, 2024